

Тимофєєв С. П.,
*доцент кафедри місцевого самоврядування,
 регіонального розвитку та політичної аналітики,*
Малишева К. В.,
*студентка, Інститут державного управління,
 Чорноморський державний університет
 ім. Петра Могили, м. Миколаїв*

РОЛЬ ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ У ФУНКЦІОНУВАННІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття присвячується особливостям функціонування інституту паблік рілейшнз у розрізі діяльності органів місцевого самоврядування, їх функціональним особливостям та можливості використання провідного досвіду зв'язків з громадськістю. Також робиться акцент на тому, що головним напрямом функціонування органів місцевого самоврядування є створення єдиної інформаційної системи засобів та інструментів, що створюють сприятливі умови для роботи інформаційних ресурсів, спростять збір, обробку та використання інформації для здійснення інтересів громади, поліпшення економічного стану, розвитку нових технологій, поліпшення соціально-економічного стану, росту продуктивності праці та розвитку духовності. Зазначається, що прямі та зворотні зв'язки між органами місцевого самоврядування та громадою є взаємопов'язаними та взаємозалежними, повинні вони здійснюватися у комплексі. При прийнятті рішень місцеві органи влади повинні враховувати громадську думку і адекватно оцінювати та робити прогнози на реакцію населення в разі зміни ситуації та дій центрального та місцевого керівництва.

Ключові слова: паблік рілейшнз; зв'язки з громадськістю; мас-медіа; громадська думка; комунікаційні зв'язки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для демократичних країн є характерним, що влада (у тому числі й органи місцевого самоврядування) мусить виконувати зобов'язання інформувати населення стосовно власної діяльності. На цьому ж рівні стоїть потреба застосовувати механізми залучення широкої громадськості до створення стратегій та програм розвитку, вирішення особливо важливих та суперечливих питань, оцінювання якості роботи органів місцевого самоврядування тощо.

Розвиток громадянського суспільства в Україні створює умови для активної участі громадськості в управлінських процесах або навіть залучення до прийняття управлінських рішень. Паблік рілейшнз перетворилися на обов'язковий елемент функціонування органів місцевого самоврядування всіх рівнів. На нинішньому етапі за умов впровадження в життя політики децентралізації на органи місцевого самоврядування покладається забезпечення відкритості та прозорості в управлінні публічними справами. Члени територіальних громад повинні мати доступ до інформації, необхідної для участі у громадському житті, виборах, процесі прийняття рішень та обговоренні політики органів місцевого самоврядування, яка має бути чіткою та зрозумілою для них.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальному аналізу явища паблік рілейшнз присвячують свої роботи такі дослідники, як: Т. Кальна-Дубінюк та О. Корній-

чук. Такі автори, як М. Левчук та О. Колосок розглядають структурні складові інституту паблік рілейшнз, а також моделі взаємодії між владою та громадою. В. Куйбіда та Н. Самчук займаються дослідженням соціальної складової даного явища й умов успішного функціонування зв'язків з громадськістю в українському суспільстві. Однією з проблем досліджуваної теми є те, що більшість науковців займається питанням паблік рілейшнз у більшій мірі у площині політичної боротьби чи економічних відносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ролі та місця паблік рілейшнз у функціонуванні органів місцевого самоврядування. Аналіз сучасного стану та визначення базових принципів формування зв'язків органів місцевого самоврядування з громадськістю може допомогти створенню позитивного іміджу органів влади та налагодженню плідної співпраці посадовців із громадою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система місцевого самоврядування в Україні буде ефективною лише за наявності інформатизації між усіма її складовими. Головним напрямом функціонування органів місцевого самоврядування є створення єдиної інформаційної системи засобів та інструментів, що створюють сприятливі умови для роботи інформаційних ресурсів, спростять збір, обробку та використання інформації для здійснення інтересів громади, поліпшення економічного стану, розвитку нових техноло-

гій, поліпшення соціально-економічного стану, росту продуктивності праці та розвитку духовності.

Паблік Рілейшнз (Зв'язки з громадськістю) займають головне місце у створенні позитивного іміджу органів місцевого самоврядування. У контексті місцевого самоврядування інститут ПР слід розуміти, як вплив на громадську думку, з метою формування очікуваної поведінки та розглядати ПР як технологію, що формує сучасну політику.

Відмітимо, що згідно до статті 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» самоуправління здійснюється за принципами народовладдя, гласності, колегіальності, підзвітності та відповідальності перед територіальною громадою, а у статті 59 міститься норма, відповідно до якої «Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування підлягають обов'язковому оприлюдненню та наданню за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Проекти актів органів місцевого самоврядування оприлюднюються у порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», крім випадків виникнення надзвичайних ситуацій та інших невідкладних випадків, передбачених законом, коли такі проекти актів оприлюднюються негайно після їх підготовки» [6].

Порядок підготовки, практичної реалізації та контролю виконання цих актів, реалізація інших управлінських впливів органами місцевого самоврядування є процесом збору, обробки, а також взаємообміну інформаційними ресурсами. До того ж, значне місце займають ЗМІ, які виходять на більш високий рівень технологічного розвитку.

В Україні, як і в усіх цивілізованих країнах, роль мас-медіа завжди набирає обертів, як засіб комунікативної діяльності, формування та розвитку громадської думки, впливу на життєдіяльність громади та поведінку широких мас.

Головною особливістю сучасних мас-медіа є розповсюдження соціально вагомій інформації, котра відображає дійсність, життєдіяльність громади в цілому. Від характеру та способу подачі інформації в суспільстві формується певна система цінностей та пріоритетів, що в свою чергу формує ставлення громадськості відносно діяльності органів влади. Таким чином, інформація через ЗМІ перетворюється у своєрідне джерело влади, через яке можна здійснювати вплив на велику кількість людей.

Не викликає сумніву й те, що в сьогоденній політичній системі йде загострення боротьби за можливість контролювати засоби масової інформації. Це означає, що реалізація завдань місцевого самоврядування в інтересах територіальної громади може повадитись тільки за умови, коли громаду будуть вчасно інформувати відносно поточної діяльності органів місцевого самоврядування, а також з боку ЗМІ не буде тиску.

У демократичному суспільстві досить велика увага приділяється взаємозв'язкам між ЗМІ та органами місцевого самоврядування. Приклад «Політика Стокгольмського муніципалітету щодо засобів масової інформації» дозволяє чітко окреслити головні принципи: політика міста щодо засобів масової інформації будується на таких засадах, як: гласність, свобода слова та

повідомлень; керівник несе безпосередню відповідальність за вирішення складних питань стосовно засобів масової інформації; спілкування зі ЗМІ тільки в діловому стилі і з додержанням такту та сплановане і динамічне.

Також у Стокгольмі існують інформаційні заповіді, щодо політики в інформаційній сфері, яка була ухвалена муніципалітетом міста Стокгольма у жовтні 1990 року:

- право довідатися та обов'язок розповісти;
- інформація є засобом досягнення поставлених завдань;
- зрозуміла інформація протриває невпевненості та неправильному тлумаченню;
- інформація є базовим елементом зворотного зв'язку.
- посадові особи міської влади зобов'язані повідомляти громаду відносно будь-яких подій;
- інформація відкрита і доступна;
- працівники міської ради повинні володіти вичерпною інформацією;
- організатор практичної роботи відповідає і за інформацію;
- у плануванні і складанні бюджету інформаційних послуг закладаються видатки на інформаційне забезпечення;
- повідомлення подаються через відповідні джерела інформування;
- комунікативна інформація виступає головною умовою розвитку міста [1, с. 150–151].

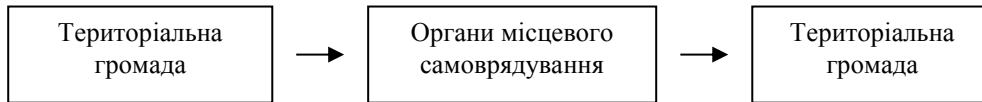
Ця модель засвідчує повне отримання, розуміння та осмислення інформації населенням, цілковите взаєморозуміння між сторонами. Проте втілення цієї моделі у життя унеможливило той факт, що:

- по-перше, громадськість спроможна сприйняти лише частину інформації. Тут головним фактором виступає спосіб життя та участь різних прошарки населення.
- по-друге, засоби масової інформації боротьбу за споживачів інформації перетворюють на боротьбу за владу, у котрій життя суспільства не завжди відображають правдиво.

Французький дослідник Ж. Мерме, який вивчав діяльність ЗМІ запропонував положення, котрі вони використовують як основу своєї діяльності:

- події висвітлюються здебільшого відповідно до зацікавленості, яку вони можуть породити у громадськості;
- складна інформація рідко стає предметом висвітлення, перевага віддається простим доступним сюжетам;
- відображення події адекватно дійсності рідко є кредом засобів масової інформації;
- ЗМІ мають спроможність швидко мобілізувати та миттєво концентрувати увагу на будь-якому факті;
- ЗМІ можуть швидко втратити інтерес до певних фактів, маючи на меті замовчати щось;
- деякі ЗМІ впливають на аудиторію не напряму, а опосередковано через інші ЗМІ завдяки певній тенденційності викладу своїх матеріалів;
- фахівці, що працюють у ЗМІ, не представляють всі прошарки населення, а здебільшого лише більш досвідчений та забезпечений;

- максимальна увага приділяється винятковому, голосному, ненормальному, заперечливому, тому, що наводить страхіття у порівнянні з загальним, звичайним, позитивним;
- для розгляду та розтлумачення будь-яких подій на допомогу засобам масової інформації залучається обмежена кількість фахівців;
- ЗМІ формують деформований, гіпертрофований та модифікований відповідно до чітких цілей імідж реальності [5].

Рис. 1. Яломітська модель інформаційної діяльності органів місцевого самоврядування

В основі цієї моделі покладено, що громадськість через достатню забезпеченість інформацією щодо послуг активно приймає участь у вирішенні проблем округу.

Громадський інформаційний центр, що створено відповідно до цієї моделі дає змогу ще більше покращити роботу органів місцевого самоврядування: отримання доступу до ресурсів громадського інформаційного центру – запорука плідної праці громадськості та органів місцевого самоврядування. Усі відвідувачі даного центру мають змогу отримати будь-яку інформацію, щодо життєдіяльності округу. Однак, вагомою вадою даної моделі є те, що роль ЗМІ цілком не визначена, та співпраця органів місцевого самоврядування з ними не означена [8].

Проте практичний досвід засвідчує, що за відсутності наукового підходу та врахування особливостей як місцевих, так і державних, буде доволі важко знайти правильне розв'язання. Тут можна перелічити політичні, соціальні, економічні, ментальні та психологічних, історичних особливості тощо.

Комунікаційні зв'язки громадськості та органів місцевого самоврядування можуть проходити через:

- прийоми трудових колективів;
- прийоми виборців за відповідними округами;
- особисті зустрічі з верхівкою керівництва;
- кореспонденцію;
- виступи у засобах масової інформації.

Таким чином, можемо констатувати, що інформаційний фундамент взаємодії мас-медіа та органів місцевого самоврядування складається з прямих та зворотних інформаційних зв'язках.

Прямі зв'язки визначають як комплексний інформаційний потік, який спрямовується на всю територіальну громаду, він стосується функціонування органів місцевого самоврядування, ситуації у місті в цілому, програм розвитку та подальших перспектив [3].

Це в свою чергу забезпечує функціонування органів місцевого самоврядування за допомогою:

- друку та поширення спеціальних інформаційних бюлетенів, інформаційних збірників, оглядів, експрес-інформації, прес-релізів та ін.;
- організації брифінгів, «круглих столів», прес-конференцій, інтерв'ю у засобах масової інформації з представниками керівництва органів місцевого самоврядування;

По-третє, дана модель не може бути використана, тому що через інформацію, яка поширюється за допомогою засобів масової інформації, можна спричинити вплив та, навіть, маніпулювати громадською думкою.

Особливий інтерес для України становить яломітська модель інформаційної діяльності органів місцевого самоврядування, яка має таку структуру (рис. 1):

- виступи представників керівництва органів місцевого самоврядування у засобах масової інформації в тематичних рубриках, програмах тощо [7].

Якщо говорити про зворотні зв'язки, то вони розуміються як комплексний інформаційний потік, що виходить з боку територіальної громади в цілому, а також організацій та підприємств, навіть засобів масової інформації, в бік органів місцевого самоврядування. Він стосується реальних вагомих проблем, які пов'язані з життєдіяльністю міста, судженням про ситуацію в різних галузях життя територіальної громади та конкретних дій місцевої влади загалом, окремих посадових осіб, а також рівнях їх значущості та доцільності.

Зворотні зв'язки включають в себе наступні елементи:

- звернення громадян та громадські ініціативи;
- прямі ефіри на радіо та телебаченні, «гарячі лінії» та відповідні рубрики у засобах масової інформації;
- моніторинг, аналітичне дослідження та абсорбування важливої для органів місцевого самоврядування інформації у ЗМІ;
- систематичний моніторинг громадської думки [4].

Прямі і зворотні зв'язки у свою чергу є взаємопов'язаними та взаємозалежними, здійснюватися вони повинні у комплексі.

При прийнятті рішень місцеві органи влади повинні враховувати громадську думку і адекватно оцінювати та робити прогнози на реакцію населення в разі зміни ситуації та дій центрального та місцевого керівництва.

Варто також відмітити, що в Україні, де тривалий час цілеспрямовано дезінформували населення, досить складним є створення надійних інформаційних основ для поліпшення взаємозв'язків місцевими органами самоврядування та територіальними громадами.

Отже, на виконання замовлень одних політичних партій, політиків, представників місцевої влади або бізнесу, журналісти в той же час висловлюються проти інших. Подібними діями поглиблюється недовіра місцевої громади до окремих посадовців та влади загалом. За таких обставин органи місцевого самоврядування становляться доволі вразливими.

Зв'язки з громадськістю або публік рілейшнз роблять вагомий внесок у модернізацію процесу управління місцевими питаннями та функціонування орга-

нів місцевого самоврядування. Варто відзначити той аспект, що інститут зворотних зв'язків з громадськістю вдало виконує роль інструменту для отримання та збереження влади або хоча б певного політичного впливу.

Основними елементами зв'язків з громадськістю в органах місцевого самоврядування є:

- консультування, котрі проводяться та базуються на основі людської поведінки;
- дослідження громадської думки, а також поглядів та очікувань територіальної громади;
- вироблення вказівок та методичних рекомендацій для реалізації необхідних заходів;
- моніторинг з метою виявлення конфліктогенних чинників та усунення небажаних протиріч у сфері життєдіяльності громади;
- домовленості щодо сприяння стабільності та досягнення соціальної справедливості, взаємоповаги між всіма учасниками політичного життя;
- формулювання власних інтересів органів місцевого самоврядування та інтересів місцевої громади, пошук балансу між ними;
- поділ на цільові групи, в інтересах котрих може прийматися те чи інше управлінське рішення;
- заходи опікування найбільш уразливими членами територіальної громади [2].

Паблік рілейшнз є одним з головних елементів діяльності органів місцевого самоврядування. Однак, є достатньо велика вада, оскільки підрозділи, що відповідають за цей процес, потребують певної методології, підготовки кваліфікованих кадрів, практичного досвіду та майстерності застосувати всі можливі прийоми у своїй практичній діяльності.

Паблік рілейшнз передбачає налагодження двосторонніх зв'язків для того, щоб було можливо створити спільний комунікативний простір, використовуючи

достовірну, компетентну та повну інформацію для досягнення взаєморозуміння.

Варто відмітити, що суть сучасного інформаційного і комунікативного простору відображається в рамках масового суспільства, до будь-яких місцевих процесів та проблемних питань може бути залучена уся громада. Це обумовлює постулат, що оперативне застосування паблік рілейшнз набуває першочергового значення. Саме тому потрібно систематично проводити моніторинг громадської думки й дослідження настроїв та побажань громади, потім повинна проводитись аналітична робота, яка у свою чергу виливається у стабільно діючі зв'язки з громадськістю.

У системі місцевого самоврядування паблік рілейшнз виступає у ролі інструменту управлінського впливу, сама ефективність якого напряму залежить від регулярного функціонування підрозділів у зв'язках з громадськістю.

Україні потрібно більш детально освоювати методи паблік рілейшнз, діяльність, що спрямовується на висвітлення управлінських рішень в системі місцевого самоврядування.

Методи впливу на громадську думку стають дедалі різноманітнішими й витонченими, і тому необхідно більш кваліфіковано підходити до застосування ПР на практиці. Необхідно запрошувати більш кваліфікованих спеціалістів із зв'язків з громадськістю для забезпечення постійних консультацій, віднаходити варіанти співпраці з ПР-менеджерами, що добре зарекомендували себе у приватному секторі чи під час виборчих кампаній.

Паблік рілейшнз у системі місцевого самоврядування є засобом встановлення двостороннього зв'язку між інституціями місцевої влади та суспільством. У найбільш масштабному сенсі паблік рілейшнз можна виразити у такому вигляді (рис. 2):

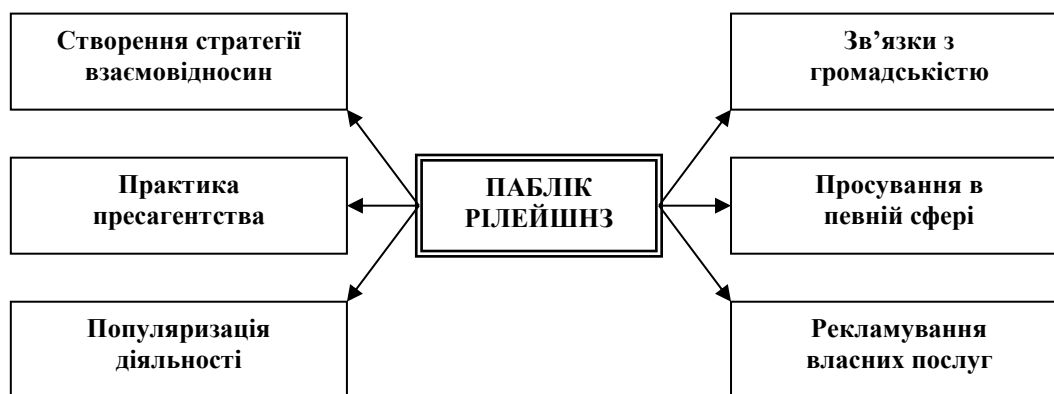

Рис. 2. Основні складові паблік рілейшнз

Сьогодні фахівці з паблік рілейшнз досить добре використовують свою майстерність: здатність вислухати, планувати, здатність спілкуватися з громадою.

Основним завданням діяльності паблік рілейшнз органів місцевого самоврядування є відтворення внутрішнього та зовнішнього соціально-політичного та психологічного середовища, котрий буде сприятливим для успіху установи, забезпечення потрібної поведінки даного середовища відносно цієї установи.

Головним елементом діяльності з паблік рілейшнз можна назвати вплив на громадську думку серед населення та формування позитивного іміджу. Більшість операцій з паблік рілейшнз втілюється у життя із трьох базовими завданнями:

- 1) переконати громаду поміняти власну думку;
- 2) створити громадську думку, у випадку якщо вона відсутня;
- 3) підкріпити думку громадськості або трансформувати наявну думку у більш сприйнятну.

Майстерність формувати вербальні чи мовні комунікації лежить в основі діяльності з паблік рілейшнз. У практичній діяльності це формує вміння переконливо говорити та правильно писати: що потрібно, як потрібно, де потрібно, коли потрібно, кому потрібно.

Висновки. Основним завданням паблік рілейшнз органів місцевого самоврядування є створення іміджу ефективного та компетентного керівництва, яке може вирішувати проблемні питання, при цьому не утискаючи законних прав громадян на своєчасний доступ до достовірної інформації. З функціональної точки зору

паблік рілейшнз є керованим процесом, що має безпосередній вплив на формування громадської думки тому важливим є правильне використання усіх наявних в органів місцевого самоврядування можливостей. Громада може стати справляти як позитивний, так і негативний вплив на управлінські процеси, тому вона повинна відчувати намагання чиновників забезпечити максимальну прозорість та відкритість. Саме забезпечення реалізації цього базового принципу, а також залучення досвідчених професійних кадрів може створити сприятливі умови для спільного вирішення проблемних питань місцевого значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кальна-Дубінюк Т. П. Паблік рілейшнз : [навч. посіб.] / Т. П. Кальна-Дубінюк, Р. І. Буряк. – К. : [б. в.], 2010. – 204 с.
2. Колосок О. В. Структура і функції паблік рілейшнз органів державного управління у технології формування позитивного іміджу // PR в органах державної влади та місцевого самоврядування : [монографія] / О. В. Бабкіна, В. В. Басалюков, В. М. Бебик та ін. – К. : Симферополь : МАУП, 203, – С. 42–58.
3. Корнійчук О. Зв'язки з громадськістю як інструмент державної політики в Україні [Текст] / О. Корнійчук // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 10. – С. 114–121.
4. Куйбіда В. С. PR як умова успішного функціонування органів місцевого самоврядування // PR в органах державної влади та місцевого самоврядування: монографія / О. В. Бабкіна, В. В. Басалюков, В. М. Бебик та ін. – К. : Симферополь : МАУП, 203, – С. 153–168.
5. Левчук М. Г. Моделі зв'язків з громадськістю органів місцевого самоврядування / М. Г. Левчук // Економіка та держава. – 2009. – № 8. – С. 81–83.
6. Про доступ до публічної інформації : закон України від 13 січня 2011 р. No 2939-17-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
7. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: закон України від 23 вересня 1997 р. No 539/97-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.
8. Самчук Н. О. Особливості формування та розвитку зв'язків з громадськістю в українському соціумі [Електронний ресурс] / Н. О. Самчук // Матеріали конференції «Простір і час сучасної науки» (22-24.04.2013р). – Режим доступу : <http://int-konf.org/konf042013/187-camchuk-n-o-osoblivost-formuvannya-ta-rozvitku-zvyazkv-z-gromadskystyu-v-ukrayinskomu-socum.html>.

С. П. Тимофеев, К. В. Мальшева,

Черноморский государственный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

РОЛЬ ПАБЛИК РИЛЕЙШНЗ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящается особенностям функционирования института паблик рилейшнз в разрезе деятельности органов местного самоуправления, их функциональным особенностям и возможности использования ведущего опыта связей с общественностью. Также делается акцент на том, что главным направлением функционирования органов местного самоуправления является создание единой информационной системы средств и инструментов, которые создадут благоприятные условия для работы информационных ресурсов, упростят сбор, обработку и использование информации для осуществления интересов общества, улучшение экономического состояния, развития новых технологий, улучшение социально-экономического положения, роста производительности труда и развития духовности. Отмечается, что прямые и обратные связи между органами местного самоуправления и общественностью взаимосвязаны и взаимозависимы, должны они осуществляться в комплексе. При принятии решений местные органы власти должны учитывать общественное мнение и адекватно оценивать и делать прогнозы на реакцию населения в случае изменения ситуации и действий центрально- и местного управления.

Стоит также отметить, что в Украине, где долгое время целенаправленно дезинформировали население, достаточно сложным является создание надежных информационных основ для улучшения взаимосвязей местными органами самоуправления и территориальными общинами.

Итак, на выполнение заказов одних политических партий, политиков, представителей местной власти или бизнеса, журналисты в то же время высказываются против других. Подобными действиями углубляется недоверие местной общины к отдельным должностным лиц и власти в целом. При таких обстоятельствах органы местного самоуправления становятся довольно уязвимыми.

Связи с общественностью или паблик рилейшнз вносят весомый вклад в модернизацию процесса управления местными вопросами и функционирования органов местного самоуправления. Стоит отметить тот аспект, что институт обратных связей с общественностью удачно выполняет роль инструмента для получения и сохранения власти или хотя бы определенного политического влияния.

Ключевые слова: паблік рілейшнз; связи с общественностью; СМИ; общественное мнение; коммуникационные связи.

ROLE OF PUBLIC RELATIONS IN THE LOCAL GOVERNMENT BODIES FUNCTIONING

The article deals with the peculiarities of the institute of public relation in the context of local governments and their functional features and possibilities of using experience leading public relations. Also emphasizes that the main focus of the operation of local government is to create a unified information system, equipment and tools, which will create favorable conditions for information resources, simplify the collection, processing and use information to make the interests of the community, improving the economic situation and the development of new technologies, improving the socio-economic status, productivity growth and spiritual development. It is noted that the forward and backward linkages between local government and the community are interrelated and interdependent, they should be together. When making decisions, local authorities should take into account public opinion and to adequately assess and make projections for the public reaction if the situation changes and actions of central and local authorities.

It should also be noted that in Ukraine, where a long time purposefully misinformed population is quite difficult to create reliable information basis for improving relationships local authorities and local communities. Thus, the fulfillment of some political parties, politicians, local authorities or business journalists at the same time speak out against others. Such actions deepened distrust of the local community to individual officials and authorities in general. In such circumstances, local governments quite vulnerable. Public relations or public relations make a significant contribution to the modernization of the management of local issues and functioning of local government. It is worth noting that aspect that the institution of public feedback successfully serves as a tool for obtaining and maintaining power, or at least a certain political influence.

Key words: public relations; public relations; media; public opinion; communication links.

Рецензенти: Дерєга В. В., канд. політ. наук, доцент;
Шатун В. Т., канд. політ. наук, доцент.